

INTELLEKTUAL MULK OBYEKTLARINING TADBIRKORLIK FAOLIYATIDAGI IQTISODIY AHAMIYATI VA TIJORATLASHTIRISH SHAKLLARI

Darveshev Tolib Hamidovich

OXU 1-kurs magistranti.

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20594264>

***Annotatsiya.** Mazkur maqolada intellektual mulk obyektlarining tadbirkorlik faoliyatidagi iqtisodiy ahamiyati va ularni tijoratlashtirish shakllari tahlil qilingan. Patent, foydali model, sanoat namunasi, tovar belgisi, mualliflik huquqi obyektlari, nou-xau va tijorat sirining korxonada faoliyatidagi o'рни yoritilgan. Tizimli tahlil, taqqoslash va umumlashtirish usullari asosida intellektual mulk obyektidan korxonada faoliyatida foydalanish, litsenziyalash, franchayzing, sotish, startup loyihalarini tashkil etish hamda raqamli mahsulotlarni realizatsiya qilish orqali daromad olish imkoniyatlari ko'rib chiqilgan. Tadqiqot natijalariga ko'ra, intellektual mulk obyektlaridan oqilona foydalanish korxonaning raqobatbardoshligi va daromad manbalarini oshirishga xizmat qiladi.*

***Kalit so'zlar:** intellektual mulk, tadbirkorlik subyektlari, patent, tovar belgisi, nou-xau, litsenziyalash, franchayzing, startup, raqamli mahsulot, raqobatbardoshlik.*

Kirish

Hozirgi davrda iqtisodiy taraqqiyot faqat moddiy boyliklar, tabiiy resurslar yoki ishlab chiqarish vositalarining mavjudligi bilan belgilanmaydi. Raqamli iqtisodiyot va innovatsion rivojlanish sharoitida inson kapitali, bilim, tajriba, ijodiy yondashuv hamda yangicha g'oyalar muhim iqtisodiy resurs sifatida namoyon bo'lmoqda. Bozorda raqobatning kuchayib borishi korxonalardan yangi turdagi mahsulotlarni ishlab chiqish, xizmatlar sifatini muntazam oshirish, iste'molchilar e'tiborini jalb qiluvchi brend yaratish va zamonaviy texnologiyalarni joriy etishni talab qiladi. Ushbu jarayonlarning barchasi intellektual mulk bilan chambarchas bog'liqdir.

Intellektual mulk deganda insonning ilmiy, texnik, ijodiy va innovatsion faoliyati natijasida yuzaga keladigan, iqtisodiy qiymatga ega bo'lgan nomoddiy aktivlar tushuniladi.

Bunday aktivlar ko'pincha moddiy ko'rinishga ega bo'lmasa-da, ulardan samarali foydalanish korxonaga sezilarli daromad keltirishi, bozorda ustun mavqeni egallashiga ko'maklashishi va yangi imkoniyatlarni yuzaga chiqarishi mumkin. Masalan, ishlab chiqarish binolari, uskunalari va texnik vositalar moddiy aktivlar qatoriga kirsalar, korxonaning brendi, logotipi, mahsulot dizayni, dasturiy ta'minoti yoki yangi texnologiyasi nomoddiy aktivlar hisoblanadi.

Intellektual mulkning tadbirkorlikdagi ahamiyati, avvalo, uning qo'shimcha qiymat yaratish xususiyati bilan izohlanadi. Korxonada tomonidan ishlab chiqilgan innovatsion texnologiya ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytirishi, mahsulot sifatini yaxshilashi va mehnat unumdorligini oshirishi mumkin. Tovar belgisi yoki kuchli brend esa mahsulotni bozordagi o'xshash takliflardan ajratib turadi. Natijada iste'molchilarning mahsulotga bo'lgan ishonchi mustahkamlanadi, korxonaning tanilish darajasi oshadi va sotuv hajmini ko'paytirish uchun qulay sharoit yaratiladi.

Tadqiqot metodologiyasi

Tadqiqotda intellektual mulk obyektlarining tadbirkorlik faoliyatidagi iqtisodiy ahamiyati hamda ularni tijoratlashtirish shakllari nazariy jihatdan o'rganildi. Tizimli tahlil, taqqoslash, tavsiflash va umumlashtirish usullaridan foydalanildi.

Patent, foydali model, sanoat namunasi, tovar belgisi, mualliflik huquqi obyektlari, nou-xau va tijorat sirining daromad yaratish imkoniyatlari alohida ko'rib chiqildi.

Natijalar

1. Intellektual mulk obyektlarining tadbirkorlik faoliyatidagi iqtisodiy ahamiyati

Intellektual mulk obyektlari mazmuni, huquqiy himoya shakli va amaliy vazifasiga ko'ra turli ko'rinishlarga bo'linadi. Patentlar, ixtirolar, foydali modellar, sanoat namunalari, tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari, mualliflik huquqi obyektlari, kompyuter dasturlari, ma'lumotlar bazalari, tijorat sirlari va nou-xau shular jumlasidandir. Mazkur obyektlarning har biri tadbirkorlik faoliyatida muayyan vazifani bajaradi hamda korxonaning iqtisodiy ko'rsatkichlariga o'ziga xos ta'sir ko'rsatadi.

Patent korxonaga muayyan ixtiro, texnologiya yoki innovatsion ishlanmadan foydalanish bo'yicha huquqiy ustunlik beradi. Patent egasi ushbu ishlanmani o'z faoliyatida qo'llashi, boshqa tadbirkorlarga litsenziya asosida foydalanishga berishi yoki mulkiy huquqlarini sotishi mumkin.

Shu tariqa patent korxonaga uchun qo'shimcha daromad olish vositasiga aylanadi. Bundan tashqari, patentlangan ishlanma raqobatchilar tomonidan ruxsatsiz o'zlashtirilishi va aynan takrorlanishining oldini olishga xizmat qiladi.

Foydali model hamda sanoat namunalari tadbirkorlik amaliyotida alohida ahamiyat kasb etadi. Foydali model, odatda, mavjud mahsulot, uskuna yoki qurilmaning takomillashtirilgan shaklini ifodalaydi. Sanoat namunasi esa mahsulotning tashqi ko'rinishi, dizayni, shakli va bezak elementlari bilan bog'liq bo'ladi. Ayniqsa, kiyim-kechak, mebel, maishiy texnika, qadoqlash mahsulotlari va hunarmandchilik buyumlari bozorida o'ziga xos dizayn iste'molchilarning xarid qilish qaroriga sezilarli ta'sir ko'rsatadi.

Tovar belgisi va xizmat ko'rsatish belgisi mahsulot yoki xizmatning bozorda tanilishini ta'minlovchi muhim vositalardan biridir. Ular korxonaga mahsulotlarini boshqa ishlab chiqaruvchilarning takliflaridan farqlash imkonini beradi. Tovar belgisi korxonaga nomi, logotip, ramz, ranglar uyg'unligi yoki boshqa vizual unsurlar shaklida ifodalanishi mumkin. Barqaror va ijobiy imijga ega brend iste'molchilarning ishonchini oshiradi, mijozlarning korxonaga sodiqligini shakllantiradi hamda uning bozordagi mavqeyini mustahkamlaydi. Shu sababli tovar belgisi oddiy tashqi belgi emas, balki korxonaning obro'si va iqtisodiy qiymatini ifodalovchi aktiv hisoblanadi.

Mualliflik huquqi bilan himoya qilinadigan obyektlar ham zamonaviy biznesda keng qo'llaniladi. Ushbu turdagi obyektlar tarkibiga ilmiy va adabiy asarlar, dizayn ishlari, foto va videomateriallar, reklama matnlari, kompyuter dasturlari, mobil ilovalar va boshqa ijodiy mahsulotlar kiradi. Raqamli texnologiyalarning kengayishi bilan ularning iqtisodiy ahamiyati yanada ortmoqda. Masalan, bir marotaba yaratilgan dasturiy mahsulot, mobil ilova yoki elektron ta'lim kursini ko'p sonli iste'molchilarga takroran sotish mumkin. Bu esa kamroq qo'shimcha xarajat bilan muntazam daromad olish imkonini yaratadi.

Korxonaning raqobat ustunligini ta'minlashda nou-xau va tijorat siri ham katta ahamiyatga ega. Nou-xau — mahsulot ishlab chiqarish, xizmat ko'rsatish yoki biznes jarayonlarini samarali tashkil etish bo'yicha amaliy bilimlar, tajriba va maxsus usullar majmuasidir. Tijorat siri esa oshkor qilinishi korxonaga manfaatlariga zarar yetkazishi mumkin bo'lgan maxfiy ma'lumotlarni o'z ichiga oladi. Bunga mahsulot retsepti, mijozlar bazasi, maxsus texnologiya, narx belgilash mexanizmi, yetkazib beruvchilar to'g'risidagi ma'lumotlar yoki marketing strategiyasi misol bo'la oladi.

Intellektual mulkning iqtisodiy samarasi bir nechta yo'nalishda namoyon bo'ladi.

Birinchidan, intellektual aktivlar korxonaga bozorda raqobatchilardan ajralib turish imkonini beradi. Ikkinchidan, yangi mahsulot va xizmatlarni yaratish jarayonini jadallashtiradi.

Uchinchidan, korxonaning bozor qiymatini hamda investorlar uchun jozibadorligini oshiradi. To'rtinchidan, litsenziyalash, franchayzing yoki mulkiy huquqlarni sotish orqali qo'shimcha daromad manbalarini shakllantiradi. Beshinchidan, korxonaning uzoq muddat davomida barqaror faoliyat yuritishi uchun mustahkam iqtisodiy zamin yaratadi.

Quyidagi jadvalda ayrim intellektual mulk obyektlari, ularning amaliy ko'rinishlari va tadbirkorlik faoliyatidagi iqtisodiy ahamiyati umumlashtirilgan.

Intellektual mulk obyektlari	Amaliy misollar	Tadbirkorlikdagi iqtisodiy ahamiyati
Patent va ixtiro	Yangi texnologiya, qurilma yoki ishlab chiqarish usuli	Raqobat ustunligini kuchaytiradi, xarajatlarni kamaytiradi va litsenziyalash orqali daromad olish imkonini yaratadi
Foydali model	Takomillashtirilgan uskuna, qurilma yoki amaliy yechim	Ishlab chiqarish samaradorligini oshiradi va mahsulot sifatini yaxshilaydi
Mualliflik huquqi	Dasturiy mahsulot, dizayn, reklama material, video va elektron mahsulot	Ijodiy va raqamli mahsulotlardan takroriy daromad olish imkonini beradi
Nou-xau	Maxsus ishlab chiqarish texnologiyasi yoki xizmat ko'rsatish usuli	Korxonaning o'ziga xos amaliy ustunligini shakllantiradi
Tijorat siri	Mijozlar bazasi, retsept, narx siyosati yoki marketing strategiyasi	Muhim biznes ma'lumotlarini himoya qiladi va korxonaning manfaatlarini saqlab qoladi

Intellektual mulk obyektlari zamonaviy tadbirkorlik faoliyatining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Ular korxonaning huquqiy himoyasini ta'minlash bilan cheklanib qolmay, uning iqtisodiy salohiyatini oshirishga ham xizmat qiladi. Intellektual aktivlardan oqilona foydalanish tadbirkorlarga yangi bozorlarga kirish, daromad manbalarini kengaytirish, investitsiyalarni jalb qilish va uzoq muddatli raqobatbardoshlikni ta'minlash imkonini beradi. Shu bois korxonalar o'z faoliyatida mavjud intellektual resurslarni aniqlashi, ularni samarali boshqarishi va huquqiy jihatdan muhofaza qilishi zarur.

2. Intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirish shakllari va daromad olish yo'llari

Intellektual mulk obyektining yaratilishi o'z-o'zidan tadbirkorga daromad keltirmaydi.

G'oya, texnologik yechim, mahsulot dizayni, dasturiy ta'minot yoki tovar belgisi iqtisodiy qiymat kasb etishi uchun undan amaliy faoliyatda oqilona foydalanish zarur. Shu sababli intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirish zamonaviy tadbirkorlikning muhim yo'nalishlaridan biri hisoblanadi.

Intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirish — ilmiy, ijodiy yoki innovatsion faoliyat natijasida yaratilgan nomoddiy aktivlarni bozor talablariga moslashtirish, amaliyotga tatbiq etish hamda ular orqali iqtisodiy manfaat olish jarayonidir.

Bunda intellektual mulk korxonaning o'z faoliyatida qo'llanishi, boshqa subyektlarga ma'lum shartlar asosida foydalanishga berilishi yoki to'liq sotilishi mumkin. Natijada oddiy g'oya yoki ishlanma daromad keltiruvchi biznes aktiviga aylanadi.

Tijoratlashtirish jarayoni odatda bir necha bosqichda amalga oshiriladi. Avvalo, bozor ehtiyojlariga mos keluvchi g'oya yoki innovatsion yechim yaratiladi. Keyinchalik ushbu obyektning yangilik darajasi, amaliy ahamiyati va iqtisodiy salohiyati baholanadi. Zaruratga ko'ra, uning huquqiy muhofazasi ta'minlanadi. Shundan so'ng mahsulot yoki xizmatni bozorga olib chiqish strategiyasi ishlab chiqilib, tijoratlashtirishning eng maqbul shakli tanlanadi.

Intellektual mulk obyektlaridan daromad olishning asosiy usullari quyidagilardan iborat.

3. Intellektual mulk obyektidan korxonada faoliyatida foydalanish

Tijoratlashtirishning keng tarqalgan usullaridan biri intellektual mulk obyektini korxonaning bevosita faoliyatiga joriy etishdir. Bunda tadbirkor yangi texnologiya, mahsulot dizayni, dasturiy ta'minot, tovar belgisi yoki nou-xaudan foydalanib, mavjud mahsulotlarni takomillashtiradi yoxud yangi turdagi mahsulot ishlab chiqarishni yo'lga qo'yadi.

Masalan, ishlab chiqarish korxonasida energiya sarfini kamaytiruvchi texnologiyaning joriy qilinishi mahsulot tannarxining pasayishiga olib kelishi mumkin. Tikuvchilik korxonasi o'ziga xos dizayn va brend asosida mahsulot ishlab chiqarsa, bozordagi boshqa takliflardan ajralib turadi. Xizmat ko'rsatish sohasida esa mijozlar bilan ishlash jarayonini avtomatlashtiruvchi dasturdan foydalanish vaqt hamda xarajatlarni tejash imkonini beradi.

Mazkur usulda iqtisodiy manfaat bevosita korxonaning faoliyat natijalarida aks etadi.

Xususan, savdo hajmi ortadi, mahsulot yoki xizmat sifati yaxshilanadi, ishlab chiqarish xarajatlari kamayadi va yangi bozor segmentlariga kirish uchun sharoit yaratiladi.

4. Litsenziyalash orqali daromad olish

Intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirishning samarali usullaridan yana biri litsenziyalashdir. Ushbu jarayonda intellektual mulk egasi o'ziga tegishli patent, tovar belgisi, dizayn, dasturiy mahsulot yoki boshqa nomoddiy aktivdan foydalanish huquqini muayyan muddat va shartlar asosida boshqa shaxsga beradi. Buning evaziga obyekt egasi litsenziya to'lovi yoki royalti shaklida daromad oladi.

Royalti — intellektual mulk obyektidan foydalanish huquqi uchun muntazam ravishda amalga oshiriladigan to'lovdir. Uning miqdori sotilgan mahsulotlar soni, tushum hajmi yoki shartnomada nazarda tutilgan boshqa mezonlarga muvofiq belgilanadi. Ayrim holatlarda esa litsenziya oluvchi tomonidan bir martalik to'lov amalga oshirilishi mumkin.

Litsenziyalashning asosiy afzalligi shundaki, tadbirkor o'z intellektual mulk obyektidan foydalanish huquqini to'liq yo'qotmagan holda qo'shimcha daromad oladi. Masalan, dasturiy ta'minot ishlab chiquvchi kompaniya bir marta yaratilgan dasturdan foydalanish huquqini ko'plab mijozlarga sotishi mumkin. Natijada bir mahsulot uzoq vaqt davomida takroriy daromad manbai bo'lib xizmat qiladi.

5. Franchayzing asosida biznes faoliyatini kengaytirish

Franchayzing intellektual mulkni tijoratlashtirishning istiqbolli shakllaridan biri bo'lib, muvaffaqiyatli biznes modelini boshqa tadbirkorlarga taqdim etishga asoslanadi. Bunda biznes egasi o'z brendi, tovar belgisi, boshqaruv usullari, xizmat ko'rsatish standartlari va marketing tajribasidan foydalanish huquqini boshqa subyektga beradi.

Franchayzing munosabatlarida brend va biznes tizimining egasi franchayzer, undan foydalanish huquqini oluvchi tadbirkor esa franchayzi deb ataladi. Franchayzi odatda dastlabki to'lovni amalga oshiradi va keyinchalik shartnomada belgilangan miqdorda royalti to'lab boradi.

Shu tariqa franchayzer katta hajmdagi qo'shimcha investitsiyalarsiz biznes faoliyatini yangi hududlarda kengaytirishi mumkin.

Franchayzing umumiy ovqatlanish, chakana savdo, ta'lim, turizm va xizmat ko'rsatish sohalarida ayniqsa samarali hisoblanadi. Mazkur modelning ustunligi shundaki, franchayzi bozorda tanilgan brend va amaliyotda sinalgan biznes tizimidan foydalanadi. Franchayzer esa yangi filiallarni o'z mablag'i hisobidan ochmasdan turib daromad oladi.

6. Intellektual mulk obyektini sotish

Ayrim holatlarda tadbirkor o'ziga tegishli patent, dasturiy mahsulot, tovar belgisi yoki boshqa intellektual mulk obyektini boshqa shaxsga to'liq sotishi mumkin. Bunday vaziyatda ushbu obyektga egalik qilish huquqi yangi mulkdorga o'tadi, dastlabki egasi esa bir martalik daromad oladi.

Ushbu usul intellektual mulk obyektini mustaqil ravishda bozorga chiqarish uchun yetarli moliyaviy, texnik yoki tashkiliy imkoniyatlarga ega bo'lmagan tadbirkorlar uchun qulay hisoblanadi. Masalan, dasturchi istiqbolli mobil ilova yaratishi, biroq uni ommalashtirish va rivojlantirish uchun zarur mablag'ga ega bo'lmasligi mumkin. Bunday sharoitda ilovani yirik kompaniyaga sotish orqali iqtisodiy foyda olish imkoniyati mavjud.

Shu bilan birga, intellektual mulk obyektini sotishdan oldin uning kelajakdagi iqtisodiy salohiyatini to'g'ri baholash muhimdir. Chunki istiqbolli ishlanmani past qiymatda sotish tadbirkorning kelgusida olishi mumkin bo'lgan daromadlarini cheklab qo'yadi.

7. Innovatsion startap loyihalarini tashkil etish

Innovatsion g'oya yoki texnologik ishlanma asosida startap loyihagini shakllantirish intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirishning zamonaviy usullaridan biridir. Startap muayyan muammoning innovatsion yechimini taklif etuvchi hamda qisqa muddat ichida rivojlanish imkoniyatiga ega bo'lgan biznes loyihasidir.

Startap faoliyatida intellektual mulk asosiy aktiv vazifasini bajaradi. Dasturiy mahsulot, mobil ilova, onlayn platforma, sun'iy intellekt asosidagi xizmat, yangi texnologiya yoki o'ziga xos mahsulot dizayni loyihaning bozor qiymatini shakllantiradi.

Startapni rivojlantirish uchun tadbirkor shaxsiy mablag'lardan foydalanishi, investorlarni jalb qilishi, grantlar olishi yoki hamkorlik asosida ish olib borishi mumkin. Investorlar uchun loyihaning joriy daromadi bilan bir qatorda kelajakdagi o'sish imkoniyatlari ham muhim hisoblanadi. Shu sababli intellektual mulk obyektining yangiligi, huquqiy himoyasi va unga bo'lgan bozor talabi investitsiyalarni jalb qilish jarayonida alohida ahamiyat kasb etadi.

8. Raqamli mahsulotlarni yaratish va sotish

Raqamli iqtisodiyotning jadal rivojlanishi intellektual mulkdan daromad olishning yangi shakllarini yuzaga keltirmoqda. Dasturiy mahsulotlar, mobil ilovalar, elektron kitoblar, onlayn kurslar, grafik dizaynlar, fotosuratlar, videodarslar va boshqa raqamli kontentlarni internet orqali sotish mumkin.

Raqamli mahsulotlarning muhim afzalligi ularni bir marta yaratib, ko'p marotaba sotish imkoniyati mavjudligidir. Masalan, mutaxassis tomonidan ishlab chiqilgan elektron o'quv kursi yoki dizayner tayyorlagan grafik shablon ko'plab xaridorlarga taklif etilishi mumkin. Bunda har bir yangi sotuv uchun mahsulotni qaytadan ishlab chiqarish zarurati tug'ilmaydi.

Mazkur yo'nalish kichik biznes vakillari, mustaqil mutaxassislar, dasturchilar, dizaynerlar, o'qituvchilar hamda ijodkorlar uchun katta imkoniyat yaratadi. Internet platformalaridan foydalanish mahalliy bozor bilan cheklanmasdan, xalqaro auditoriyaga chiqishga ham yordam beradi.

9. Tovar belgisi va brend orqali qo‘shimcha qiymat yaratish

Tovar belgisi va brend korxonada daromadini oshiruvchi muhim vositalar hisoblanadi.

Iste‘molchilar mahsulotni tanlashda faqat uning funksional xususiyatlarini emas, balki ishlab chiqaruvchining obro‘cini, brendga bo‘lgan ishonchni hamda mahsulot haqidagi umumiy tasavvurni ham hisobga oladi.

Kuchli brend mahsulotning bozor qiymatini oshiradi. Bir xil yoki o‘xshash xususiyatlarga ega mahsulotlar orasida tanilgan brendga tegishli mahsulot odatda yuqoriroq narxda sotilishi mumkin. Bundan tashqari, mustahkam brend mijozlarning takroriy xaridlarini rag‘batlantiradi, yangi mahsulotlarni bozorga olib chiqishni yengillashtiradi va korxonaning umumiy qiymatiga ijobiy ta‘sir ko‘rsatadi.

Brenddan daromad olish faqat mahsulotlarni sotish bilan cheklanmaydi. Tadbirkor o‘z tovar belgisidan foydalanish huquqini boshqa ishlab chiqaruvchilarga litsenziya asosida berishi yoki franchayzing tizimi orqali biznes faoliyatini kengaytirishi mumkin.

Tijoratlashtirish shakli	Mazmuni	Daromad olish manbasi	Asosiy afzalligi
Korxonada faoliyatida foydalanish	Intellektual mulk obyekti ishlab chiqarish yoki xizmat ko‘rsatish jarayoniga joriy etish	Savdo hajmining oshishi va xarajatlarning kamayishi	Korxonaning raqobatbardoshligi kuchayadi
Litsenziyalash	Obyektdan foydalanish huquqini boshqa subyektga berish	Litsenziya to‘lovi yoki royalti	Muntazam qo‘shimcha daromad olish imkonini yaratadi
Franchayzing	Brend va sinalgan biznes modelidan foydalanish huquqini taqdim etish	Boshlang‘ich to‘lov va royalti	Kamroq xarajat bilan biznesni kengaytirishga yordam beradi
Intellektual mulk obyekti sotish	Obyektga egalik qilish huquqini boshqa subyektga to‘liq o‘tkazish	Bir martalik to‘lov	Qisqa muddatda daromad olish imkonini beradi
Startup tashkil etish	Innovatsion g‘oya yoki texnologik ishlanma asosida yangi biznes yaratish	Mahsulot sotish, xizmat ko‘rsatish yoki investitsiya jalb qilish	Yangi bozorga kirish va tez rivojlanish imkoniyati mavjud
Raqamli mahsulotlarni sotish	Elektron shakldagi mahsulotlarni internet orqali realizatsiya qilish	Takroriy sotuvlar	Nisbatan kam xarajat bilan keng auditoriyaga chiqish mumkin
Brend qiymatini oshirish	Tovar belgisi va korxonada obro‘cini rivojlantirish	Sotuv hajmi hamda mahsulot narxining oshishi	Mijozlarning sodiqligi mustahkamlanadi

Muhokama

Intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirish usulini tanlashda obyektning turi, bozor talabi, tadbirkorning moliyaviy imkoniyatlari, mavjud infratuzilma hamda korxonaning uzoq muddatli rivojlanish strategiyasini hisobga olish zarur. Ayrim vaziyatlarda bir nechta shakldan bir vaqtning o‘zida foydalanish maqsadga muvofiq bo‘ladi.

Masalan, tadbirkor o'z brendi ostida mahsulot ishlab chiqarishi, boshqa hududlarda franchayzing tizimini shakllantirishi va ayrim dizayn yechimlaridan foydalanish huquqini boshqa korxonalariga litsenziya asosida berishi mumkin.

Tahlil shuni ko'rsatadiki, intellektual mulk obyektining iqtisodiy samarasi faqat uning mavjudligi bilan emas, balki tijoratlashtirish usulining to'g'ri tanlanishi bilan belgilanadi.

Korxonaning faoliyat yo'nalishi, moliyaviy imkoniyatlari va bozor talabi hisobga olinganda litsenziyalash, franchayzing yoki raqamli mahsulotlarni sotish kabi shakllar bir-birini to'ldirishi mumkin.

Xulosa

Intellektual mulk obyektlari zamonaviy tadbirkorlik faoliyatining muhim iqtisodiy resurslaridan biri hisoblanadi. Patent, ixtiro, foydali model, sanoat namunasi, tovar belgisi, mualliflik huquqi, dasturiy mahsulot, nou-xau va tijorat siri kabi obyektlar korxonaning nomoddiy aktivlari tarkibiga kiradi. Ulardan oqilona foydalanish tadbirkorlik subyektiga bozorda raqobat ustunligini qo'lga kiritish, mahsulot va xizmatlar sifatini yaxshilash hamda yangi daromad manbalarini shakllantirish imkonini beradi.

Intellektual mulk obyektini yaratishning o'zi yetarli emas. Uning iqtisodiy qiymatini yuzaga chiqarish uchun obyektini bozor talabiga moslashtirish, huquqiy jihatdan himoya qilish va tijoratlashtirishning maqbul shaklini tanlash zarur. Intellektual mulk obyektidan korxonaning o'z faoliyatida foydalanish, uni litsenziyalash, franchayzing tizimini yo'lga qo'yish, boshqa subyektga sotish, startap loyihasini tashkil etish yoki raqamli mahsulot sifatida bozorga olib chiqish orqali daromad olish mumkin.

Tadqiqot davomida intellektual mulk obyektlarini tijoratlashtirish tadbirkorlik daromadiga bir necha yo'nalishda ijobiy ta'sir ko'rsatishi aniqlandi. Xususan, yangi mahsulot va xizmatlarni yaratish savdo hajmini oshirishga yordam beradi. Zamonaviy texnologiya va nou-xaularni joriy etish ishlab chiqarish xarajatlarini kamaytiradi. Tovar belgisi va brendni rivojlantirish esa iste'molchilar ishonchini mustahkamlaydi, mahsulotning bozorda tanilish darajasini oshiradi hamda korxonaga uchun qo'shimcha qiymat yaratadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. O'zbekiston Respublikasi Fuqarolik kodeksi. Ikkinchi qism. 1996-yil 29-avgust.
2. O'zbekiston Respublikasining "Ixtirolar, foydali modellar va sanoat namunalari to'g'risida"gi Qonuni. Yangi tahriri. 2002-yil 29-avgust, 397-II-son.
3. O'zbekiston Respublikasining "Tovar belgilari, xizmat ko'rsatish belgilari va tovar kelib chiqqan joy nomlari to'g'risida"gi Qonuni. 2001-yil 30-avgust, 267-II-son.
4. O'zbekiston Respublikasining "Mualliflik huquqi va turdosh huquqlar to'g'risida"gi Qonuni. 2006-yil 20-iyul, O'RQ-42-son.
5. O'zbekiston Respublikasining "Tijorat siri to'g'risida"gi Qonuni. 2014-yil 11-sentabr, O'RQ-374-son.
6. O'zbekiston Respublikasining "Elektron hisoblash mashinalari uchun yaratilgan dasturlar va ma'lumotlar bazalarining huquqiy muhofazasi to'g'risida"gi Qonuni. 1994-yil 6-may, 1060-XII-son.
7. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining "Intellektual mulk sohasini yanada rivojlantirishga oid qo'shimcha chora-tadbirlar to'g'risida"gi qarori. 2022-yil 26-aprel, PQ-221-son.

II. Ilmiy va uslubiy adabiyotlar

8. World Intellectual Property Organization. WIPO Intellectual Property Handbook: Policy, Law and Use. WIPO Publication No. 489(E). Geneva: WIPO, 2004.
9. World Intellectual Property Organization. What is Intellectual Property? WIPO Publication No. 450(E). Geneva: WIPO, 2020.
10. Trott P. Innovation Management and New Product Development. 7th edition. Pearson Education, 2020.
11. Chesbrough H. Open Innovation: The New Imperative for Creating and Profiting from Technology. Boston: Harvard Business School Press, 2003.
12. Chesbrough H., Rosenbloom R.S. The Role of the Business Model in Capturing Value from Innovation: Evidence from Xerox Corporation's Technology Spin-Off Companies. Industrial and Corporate Change, 2002. Vol. 11, No. 3. P. 529–555.

III. Internet manbalari

13. O'zbekiston Respublikasi Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi — LexUZ rasmiy sayti. Murojaat sanasi: 07.06.2026.
14. World Intellectual Property Organization. A Step-by-Step IP Strategy Checklist for SMEs. WIPO rasmiy sayti. Murojaat sanasi: 07.06.2026.
15. World Intellectual Property Organization. Valuing Intellectual Property Assets. WIPO rasmiy sayti. Murojaat sanasi: 07.06.2026.
16. World Intellectual Property Organization. IP Assignment and Licensing. WIPO rasmiy sayti. Murojaat sanasi: 07.06.2026.